

KRZYSZTOF KACZMAREK* – POZNAŃ

OKRĘG KLASZTORU DOMINIKANÓW W ŚWIDNICY W XVI WIEKU¹

DISTRICT OF THE DOMINICAN MONASTERY IN ŚWIDNICA IN THE 16TH CENTURY

Abstract

The Holy Cross Dominican Monastery in Świdnica was founded at the end of the 13th century. In the period leading up to the Reformation, the brothers were active both in and around the city. The exact extent of their influence was so far unknown; it was only evident that there were several other monastic houses of the preaching brothers in the immediate vicinity of the Świdnica monastery (Wrocław, Brzeg, Ząbkowice, Legnica). The opinion, voiced many years ago by Jerzy Kłoczowski, that it is impossible to determine the exact boundaries of the monastic districts of the Silesian Dominicans, can be reviewed thanks to information from the account book of the Świdnica convent, which was drawn up in the 1530s by its then prior, Brother Jerzy Leopoldi. The book includes a list of towns and cities where the Dominicans of Świdnica conducted fund-raising, as well as a list of centres where rosary confraternities operated under their patronage. By plotting these localities on the map, the determining of the boundaries of the district of the Monastery of the Holy Cross became possible. The territory of this district was vast: along the north-south axis, its diameter reached about 60 km, while along the east-west line it exceeded 70 km. Taking into account the location of the Świdnica monastery in relation to other Dominican foundations in Silesia and the results of earlier research on the district of the Monastery of the Order of Preachers in Brzeg, it is possible to determine the exact extent of the monastic districts of Świdnica, Ząbkowice and Brzeg,

---

* Krzysztof Kaczmarek – prof. dr hab., Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

e-mail: kacz1964@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4161-9304>

¹ W tym miejscu dziękuję Panu Doktorowi Michałowi Skoczyńskiemu za pomoc w sporządzeniu map zawartych w niniejszym artykule.

as well as the approximate course of the districts of the monasteries of Wrocław and Legnica. The results of the research presented in the article are important for the study of the activities of the Dominicans of the Silesian Province at the end of the Middle Ages and allow us to determine the boundaries of the pastoral and economic influence of individual convents.

Keywords: Silesia; Świdnica; Dominicans; mendicant orders; monastery; 16th century

Translated by Marek Robak-Sobolewski

*****

Klasztor pw. Świętego Krzyża w Świdnicy należał do największych fundacji dominikańskich na terenie średniowiecznego Śląska. Jego początki są trudne do zbadania, ponieważ do naszych czasów nie zachował się dokument fundacyjny tego domu zakonnego. Według miejscowej tradycji utrwalonej na inskrypcji znajdującej się niegdyś w prezbiterium dominikańskiego kościoła, inicjatywę sprowadzenia braci podjął książę Bolko I Surowy², który w 1291 roku miał ich osadzić na świdnickim przedmieściu. W pierwszych latach XIV wieku (ok. 1309-1311) jego syn, książę Bernard, przeniósł dominikanów w granice Świdnicy, gdzie przy znaczącym udziale mieszczan – Andrzeja Vogla i Jerzego Gencza – wystawiono im kościół pod przywołanym wyżej wezwaniem oraz budynki mieszkalne i gospodarcze³. Klasztor był zlokalizowany w południowej części miasta, przy ulicy, która od niego

² A. Jureczko, *Bolko I – książę jaworsko-świdnicki*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Historyczne”, 59 (1977) z. 8, s. 37-48.

³ Na temat początków klasztoru w Świdnicy zob. J.W.A. Kosmann, *Die Geschichte der Stadt Schweidnitz. Ein Lesebuch für mittlere Jugend*, Breslau 1786, s. 76-77; F.J. Schmidt, *Geschichte der Stadt Schweidnitz*, Schweidnitz 1846, s. 36-37; H. Schubert, *Bilder aus der Geschichte der Stadt Schweidnitz*, Schweidnitz 1911, s. 178; J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, Lublin 1956, s. 306-307; Z. Lec, *Zarys życia klasztorowego w Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, (1992) s. 66; S. Nowotny, *Kościół średniowiecznej Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, 27 (1999) s. 29; P. Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego. Życie klasztorne w XIII-pierwszej ćwierci XVI w.*, Świdnica-Jawor [bez daty wydania], s. 27; A. Pobóg-Lenartowicz, *Początki śląskich klasztorów dominikańskich w świetle źródeł przechowywanych w archiwach czeskich i morawskich*, w: *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226-2013. W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, red. D. Galewski, W. Kucharski, M.L. Wójcik, Wrocław 2015, s. 19-20; niepewny dokładnej daty fundacji klasztoru był S. Kotelko, *Świdnica w średniowieczu. Cz. II. Społeczeństwo – kultura – życie*, „Rocznik Świdnicki”, (1993) s. 24; fundację klasztoru w 1291 roku odrzucił T.J. Mann, *Geschichte der Stadt Schweidnitz. Ein Gang durch 700 Jahre deutscher Kultur in Schlesien*, Reutlingen 1985, s. 51; trzynastowieczną genezę klasztoru zakwestionował R. Stelmach, *Uposażenie klasztorów dominikanów na Śląsku w średniowieczu w świetle zachowanych dokumentów*, w: *Święty Jacek Odrowąż i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 478, który datę jego fundacji wyznaczył na 1307 rok; por. także H. Adler, *Klöster und klosterähnliche Gemeinschaften in Schweidnitz*, w: *Schweidnitz im Wandel der Zeiten*, hrsg. von W. Bein, U. Schmielewski, Würzburg 1990, s. 279 – autor ogólnie datował przeniesienie klasztoru w granice miasta na okres poprzedzający 1321 v. Żadnego wspomnienia o dominikanach nie przynosi, niestety, najnowszy zbiór studiów poświęcony historii Ko-

przyjęła nazwę (*platea Fratrum Praedicatorum*, dziś ul. Różana). Dominikańska posiadłość rozciągała się od Bramy Łukowej, za którą biegła droga prowadząca do Witoszowa, aż do Bramy Kraszowickiej, za którą ciągnęła się droga wiodąca do Kraszowic⁴. Dom zakonny braci kaznodziejów został wkomponowany w ciąg miejskich murów i z uwagi na monumentalny charakter jego architektury stał się częścią systemu obronnych umocnień Świdnicy⁵.

Choć w opinii historyków w śląskiej kontrze dominikanów fundacja w Świdnicy wielkością i znaczeniem ustępowała tylko wrocławskiemu klasztorowi św. Wojciecha, jej wewnętrzne dzieje są słabo znane. Świdniccy dominikanie do dziś nie doczekali się gruntownych studiów, w przeciwieństwie do innych zgromadzeń zakonnych (zwłaszcza franciszkanów oraz jezuitów), które w średniowieczu i czasach nowożytnych odcisnęły swe piętno na historii miasta⁶. Dominikańskie obiekty nie zostały rozpoznane pod względem archeologicznym i architektonicznym – kościół Świętego Krzyża rozebrano w XIX wieku wkrótce po sekularyzacji klasztoru, kilkadziesiąt lat później (1879 rok) ten sam los spotkał także zabudowania poklasztorne. Dziś na terenie zajmowanym niegdyś przez konwent funkcjonuje sąd okręgowy i areszt śledczy⁷. Niewiele do powiedzenia na temat dziejów świdnickiej wspólnoty dominikanów mieli niemieccy oraz polscy historycy miasta i Zakonu Kaznodziejów, mimo że w odróżnieniu od wielu innych domów tej wspólnoty na Śląsku, po klasztorze Świętego Krzyża zachowało się sporo materiałów, które

---

ściota w Świdnicy, zob. *Dziedzictwo Kościoła katolickiego w Świdnicy*, red. M. Banaczyk, T. Chli-
pała, Świdnica 2020.

⁴ Zob. *Atlas Historyczny Miast Polskich*, t. IV (*Śląsk*), z. 5 (*Świdnica*), red. R. Eysymontt, M. Goliński, oprac. M. Chorowska, R. Czerner, R. Eysymontt, M. Goliński, D. Karst, Cz. Lasota, M. Małachowicz, A. Zabłocka-Kos, Wrocław 2008, plan nr 8.

⁵ Na temat średniowiecznej topografii Świdnicy i rozlokowania na jej terenie obiektów sakralnych zob. M. Goliński, *Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy*, cz. 1, Wrocław 2000, s. 96-110; także Chorowska, Goliński, *Rozwój przestrzenny na tle dziejów Świdnicy*, w: *Atlas Historyczny Miast Polskich*, s. 7; o znaczeniu dominikańskiej zabudowy klasztornej w systemie obronnym miasta por. L. Radler, *Die Tor-und Wehrkirchen der Stadt Schweidnitz*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” (dalej: AfSK), 37 (1979) s. 260; w tej sprawie ostatnio także R. Eysymontt, *Klasztory dominikanów w układach przestrzennych miast*, w: *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226-2013*, s. 148 oraz A. Pobóg-Lenartowicz, *Kontakty dominikanów śląskich z otoczeniem zewnętrznym w średniowieczu i na początku czasów nowożytnych*, w: *Kościół w społeczeństwie w Czechach i Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smołucha, Kraków 2020, s. 213-214.

⁶ J.A. Kopietz, *Das Franziskaner Kloster zu „Unser Lieben Frauen im Walde” in Schweidnitz*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, 15 (1881) s. 480-500; 16 (1882) s. 137-149; L. Radler, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz im Mittelalter*, AfSK, 27 (1969) s. 53-72; tenże, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz in der Neuzeit*, AfSK, 28 (1970), s. 50-77; Z. Lec, *Historia zakonu jezuitów w Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, (1990/1991) s. 5-32.

⁷ W. Dziewulski, *Świdnica*, w: *Studia z historii budowy miast polskich*, Warszawa 1957, s. 275; S. Kotelko, *Świdnica w średniowieczu (od początków miasta do r. 1526)*, „Rocznik Świdnicki”, (1992) s. 9; por. D. Karst, *Ceramika z klasztoru dominikanów w Świdnicy*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, 51 (2009), s. 269-279.

dają podstawy do prowadzenia takich studiów⁸. Autorzy, którzy poświęcili mu choć trochę miejsca w swych pracach, skupili uwagę na kilku kwestiach, to znaczy: udziale świdnickich dominikanów w działalności inkwizycyjnej, znaczeniu konwentu w zakonnych strukturach szkolnych, relacjach braci z ich otoczeniem społecznym, czyli świdnickim mieszczańami oraz rycerstwem księstwa świdnicko-jaworskiego, a także na losach konwentu w dobie reformacji. Wiadomo zatem, że dominikanie aktywnie uczestniczyli w posiedzeniach trybunałów inkwizycyjnych, które w latach 1315 i 1332 zebrały się w ich refektarzu – do naszych czasów zachowały się obszerne protokoły z ich obrad, ukazujące religijny ferment panujący w mieście w pierwszej połowie XIV stulecia i zaangażowanie braci w obronę ortodoksji⁹. Wiemy również, że świdnicka wspólnota braci kaznodziejów była prężnym ośrodkiem intelektualnym. Poza konwentualną szkołą teologii w murach klasztoru działały liczne studia o charakterze partykularnym (międzyklasztornym). Znamy również grupę miejscowych profesów, którzy zostali skierowani na naukę do dominikańskich studiów generalnych – do Krakowa i poza granice prowincji (głównie do Niemiec oraz Italii). Wiadomo także, że zamieszkujący w konwencie lektorzy byli zaznajomieni z toczącymi się wówczas w Kościele sporami teologicznymi, propagowali doktrynę św. Tomasza z Akwinu i dysponowali biblioteką zaopatrzoną w pozycje niezbędne im w pracy szkolnej i duszpasterskiej oraz działalności inkwizycyjnej¹⁰. W literaturze przedmiotu funkcjonuje także opinia mówiąca, że choć klasztor Świętego Krzyża został ufundowany z inicjatywy Bolka I, to jednak w późniejszych latach nie cieszył się on specjalnymi względami książąt świdnicko-jaworskich. Brak wsparcia z ich strony miała jednak braciom rekompensować hojna ofiarność świdnickich mieszczań, którzy wspierali ich dom

⁸ Zob. Stelmach, *Uposażenie klasztorów*, s. 468, 478-480.

⁹ Zob. *Proces beginek świdnickich. Studia historyczne i edycja łacińsko-polska*, oprac. P. Kras, T. Gałuszka OP, A. Poznański, Lublin 2017; por. także T. Gałuszka OP, *Tomista inkwizytorem. Jan Schwenkenfeld OP i proces beginek świdnickich w 1332 roku*, w: *Felix indiget amicis. Studia z dziejów kultury duchowej i intelektualnej średniowiecza ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Ożogowi*, red. W. Świeboda, M. Zdanek, Kraków 2016, s. 15-42; tenże, *Jan ze Schwenkenfeldu OP – tomista inkwizytorem*, w: *Proces beginek świdnickich*, s. 123-141; J. Szymański, *Wybrane aspekty działalności inkwizycji w czternastowiecznej Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, 37 (2009) s. 54-67; tenże, *Johannes Swenkenfeldt - inquisitor et martyr*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 58 (2003), nr 1, s. 1-17; M. Cetnarowski, *Prawda i fałsz w procesie inkwizycyjnym na przykładzie procesu beginek świdnickich w 1332 roku*, w: *Antyk, prawda i fałsz w średniowieczu*, red. J. Kowalski, T. Ratajczak, Poznań 2001, s. 125-130; o roli dominikanów w działalności inkwizycyjnej por. także Z. Mazur, *Powstanie i działalność inkwizycji dominikańskiej na Śląsku w XIV w.*, „Nasza Przeszłość”, 39 (1972), s. 181-192.

¹⁰ K. Zawadzka, *Biblioteki klasztorne dominikanów na Śląsku (1239-1810)*, Wrocław 1999, s. 53-60; Gałuszka, *Jan ze Schwenkenfeldu OP – tomista inkwizytorem*; P. Kielar, *Jana Sartorisa Itinerarium s. Thomae*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 7 (1969) nr 2, s. 271-276; o dominikańskich szkołach w Świdnicy zob. P. Kielar, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV wieku*, „Studia Philosophiae Christianae”, 5 (1969) nr 1, s. 304-318; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005; T. Gałuszka OP, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne w strukturach polskiej prowincji dominikanów XIV stulecia. Nowe ujęcie w świetle nowych źródeł*, „Roczniki Historyczne” (dalej: RH), 78 (2012) s. 191-211.

datkami, darowiznami czynszów, gruntów i nieruchomości oraz zapisami testamentowymi¹¹, a także sympatiami, jaką okazywało zakonnikom miejscowe rycerstwo¹². Przychylny stosunek świdnickich mieszczan do konwentu zmienił się radykalnie w dobie reformacji. Dominikanie znaleźli się wówczas w trudnym położeniu materialnym i – chcąc pozyskać środki do życia – musieli wyprzedawać posiadany majątek. W połowie XVI stulecia klasztorne nieruchomości przejęła świdnicka rada miejska, choć biskup wrocławski zastrzegł, że zakonnicy – jeśli wyrażą taką wolę – mogą do nich wrócić. W XVII wieku bracia faktycznie ponownie zamieszkali w klasztorze, jednak w późniejszych latach konwent przeżywał trudne chwile i w końcu uległ presji dekretu kasacyjnego z 1810 roku¹³.

Niemal nic nie wiadomo o aktywności świdnickich dominikanów w terenie, choć analogie z innymi klasztorami żebraczymi pozwalają przyjąć, że równoległe z działalnością w mieście zakonnicy penetrowali też jego okolice. Klasztor świdnicki, tak, jak inne domy zakonne mendykantów, bez wątpienia posiadał przypisany mu okręg, w którym bracia działali na niwie duszpasterskiej i pozyskiwali środki niezbędne do codziennego funkcjonowania ich wspólnoty¹⁴. Nakaz wytyczania takich okręgów dominikańska kapituła generalna sformułowała już w XIII wieku po to, by zapobiec sporom między klasztorami¹⁵. Nie ulega wątpliwości, że okręgi takie powstały także na terenie polskiej prowincji braci kaznodziejów. Problem w tym, iż ustalenie ich granic przysparza historykom ogromnych trudności. Zachowane do naszych czasów źródła pozwoliły określić przybliżone granice okręgów konwentów działających na Mazowszu oraz kilku klasztorów na pograniczu

¹¹ Schubert, *Bilder aus der Geschichte*, s. 178-182; także Stelmach, *Uposażenie klasztorów*, s. 478-480 – autor wprost nazywa dom zakonny braci kaznodziejów „ulubionym klasztorem mieszczan świdnickich”.

¹² Zob. D. Adamska, *Fundacje dewocyjne rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu*, Poznań-Wrocław 2005, s. 94-96.

¹³ Informacje na temat nowożytnych losów klasztoru podał Schubert, *Bilder aus der Geschichte*, s. 182-187; w tej sprawie także Lec, *Zarys życia klasztorowego w Świdnicy*, s. 67-68 oraz P. Kielar, *Klasztory dominikańskie na Śląsku w czasie reformacji*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 575-577.

¹⁴ J. Kłoczowski, *Klosterkreise in der polnischen Dominikanerprovinz im Mittelalter*, w: *Vita religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag*, hrsg. von F.J. Felten, N. Jaspert, unter Mitarbeit von S. Haarländer, Berlin 1999, s. 533-542; tenże, *Przyczynek do problemu zaplecza społecznego klasztoru dominikańskiego w Polsce średniowiecznej*, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 467-473; tenże, *Dominikanie prowincji polskiej w wiekach średnich i ich okręgi klasztorne*, w: *Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych*, red. W. Brojer, Warszawa 2000, s. 55-62; tenże, *Okręgi klasztorne w polskiej prowincji dominikańskiej w średniowieczu*, w: tegoż, *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów*, Poznań 2008, s. 179-186.

¹⁵ O ustawach kapituł generalnych dotyczących okręgów klasztornych i ich recepcji w różnych prowincjach (w tym na ziemiach polskich) zob. T. Gałuszka OP, *Podział dominikańskich okręgów klasztornych na Kujawach w połowie XIV wieku. Studium dokumentu prowincjalnego Ludolfa z 1517 r.*, RH, 80 (2014), s. 121-123.

kujawsko-pomorskim (Brześć Kujawski, Toruń, Żnin)¹⁶. Niemal nic natomiast nie wiemy o rozmieszczeniu dominikańskich okręgów klasztornych na terenie śląskiej kontraty prowincji. Jerzy Kłoczowski pisał co prawda, iż okręgi takie na pewno miały wyznaczone granice już w XIV wieku, ale z widocznym żalem przyznawał, że nie udało mu się wyznaczyć ich przebiegu dla żadnego z tych domów¹⁷. Badania ostatnich lat pozwoliły w niewielkim zakresie zweryfikować ten stan rzeczy. Na podstawie rejestrów dochodów oraz wydatków konwentu w Brzegu zakresiono granice jego oddziaływania w pierwszej połowie XVI stulecia – tamtejsi dominikanie operowali na terenie położonym w widłach Oławy i Nysy Kłodzkiej, a także w niektórych miastach oraz wsiach na prawym brzegu Odry. Granice kontrolowanego przez nich obszaru ciągnęły się, mniej więcej, wzdłuż linii: Syców – Bierutów – Oława – Strzelin – Nysa – Grodków – Czeska Wieś – Łosiów – Stobrawa – Kluczbork – Byczyna – Syców¹⁸. Udało się także odnaleźć skromne ślady działalności kwestarskiej dominikanów z wrocławskiego klasztoru św. Wojciecha. Wiadomo, że w konwencie tym przebywali bracia, którzy specjalizowali się w pozyskiwaniu datków pieniężnych oraz naturaliów¹⁹. Idąc na wschód, docierali oni do wsi Święta Katarzyna, Wilkowic k. Krajkowa, Skrzypnika oraz Borka Strzelińskiego²⁰, podążając zaś na zachód, wrocławscy terminarze dochodzili do Kątów Wrocławskich²¹. Nie jest jednak jasne, czy miejscowość ta leżała na rubieżach ich okręgu, czy też bracia udający się w tym kierunku docierali w okolice bardziej odległe od ich siedziby. Klasztory w Brzegu i Wrocławiu nie są jednak jedynymi domami z kontraty śląskiej, dla których można podjąć próbę zakreslenia granic ich okręgów. Unikalną na tle innych klasztorów podstawę źródłową do prowadzenia takich studiów ma szczególnie interesujący nas w tym miejscu klasztor Świętego Krzyża w Świdnicy. Analiza tych materiałów pozwala ustalić dokładne granice terenu kontrolowanego przez tamtejszy konwent, z uwagi zaś na położenie domu w Świdnicy względem innych klasztorów dominikańskich

¹⁶ J. Kłoczowski, *Średniowieczne okręgi klasztorne dominikanów mazowieckich*, w: *Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1997, s. 149-154; M. Skoczyński, *Dominikański klasztor św. Mikołaja w Sochaczewie w XIII-XIX wieku*, Sochaczew 2014, s. 37-38; tenże, *Contrata Masovia. Dominikanie na Mazowszu od XIII do XVI wieku*, Poznań 2019, s. 83-89; także T. Stolarczyk, *Uposażenie klasztoru dominikanów w Łęczycy do końca XV w.*, w: *Inter oeconomiam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*, red. W. Długokęcki, T. Gałuszka, R. Kubicki, A. Zajchowska, Kraków 2011, s. 397-398; R. Kubicki, *Działalność dominikanów kontraty pruskiej na pograniczu polsko-krzyżackim. Okręg klasztorny konwentu w Toruniu w XV w.*, w: *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie (II)*, Włocławek-Brodnica 2007, s. 373-387; Gałuszka, *Podział dominikańskich okręgów klasztornych*, passim.

¹⁷ Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 87.

¹⁸ K. Kaczmarek, *Der Dominikanerklosterkreis Brzeg (Brieg) im 16. Jahrhundert. Versuch einer Rekonstruktion*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 115 (2021) s. 149-174.

¹⁹ Tenże, *Konwent dominikanów wrocławskich w późnym średniowieczu*, Wrocław-Poznań 2008, s. 205-241.

²⁰ Rosyjska Biblioteka Narodowa w Petersburgu, rkps. Lat. F. I 212, fol. 65v, 67v i 69.

²¹ Tamże, fol. 77v.

na Śląsku, umożliwia też sformułowanie wstępnych uwag na temat zasięgu ich własnych okręgów.

Kiedy na przełomie XIII i XIV stulecia świdniccy dominikanie rozpoczęli swą działalność w mieście i jego okolicach w ich otoczeniu funkcjonowało już kilka innych wspólnot braci kaznodziejów: we Wrocławiu, Ząbkowicach Śląskich, Legnicy oraz Lewinie Brzeskim; kilkadziesiąt lat po ufundowaniu klasztoru w Świdnicy na mapie kontraty śląskiej pojawił się jeszcze dom zakonny w Brzegu²². Zakreślając granice swoich wpływów, świdniccy dominikanie musieli więc brać pod uwagę zarówno własne potrzeby oraz możliwości działania w mieście i jego okolicach, jak i dążenia do prowadzenia akcji duszpasterskiej i gospodarczej sąsiadujących z nimi konwentów. Nie wiadomo w jaki sposób przeprowadzono podział terenu pomiędzy braci z wymienionych wyżej ośrodków. Późniejszy o wiek (1412 rok) przykład z Mazowsza pokazuje, że w momencie ustanowienia tam nowego klasztoru (Łowicza) starsze od niego konwenty w drodze kompromisu rzekły się na jego rzecz części kontrolowanych dotąd ziem²³. Idąc tym tropem, można podejrzewać (źródła nic o tym jednak nie mówią), że krótko po fundacji klasztoru świdnickiego najbliższe mu domy we Wrocławiu, Legnicy, Lewinie Brzeskim oraz Ząbkowicach po prostu odstąpiły mu fragmenty swoich własnych okręgów. Planując działalność na niwie duszpasterskiej i gospodarczej, świdniccy dominikanie musieli też uwzględnić interesy innych konwentów mendykanckich istniejących w sąsiedztwie ich siedziby: w samym mieście od połowy XIII stulecia działali franciszkanie konwentualni, nieco później na terenie Dzierżoniowa osiedlili się augustianie-eremici, pod sam koniec XV wieku do Jawora sprowadzono też franciszkańskich obserwantów (bernardynów)²⁴. Nie wiadomo niestety, w jaki sposób klasztory te podzieliły się wpływami w swoim otoczeniu. Największe ryzyko wystąpienia między nimi sporów istniało na terenie Świdnicy, gdzie na niewielkiej przestrzeni działały dwa konwenty żebracze. Trudno jednak przesądzić, czy każdy z nich miał w granicach miasta wydzielony własny okręg (Anna Pó-bóg-Lenartowicz przyjęła, że w podobnej sytuacji takie rozwiązanie zastosowano

²² O fundacjach tych zob. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 288-315; por. także S. Szczygieł, *Początki dominikanów we Wrocławiu*, w: *Błogosławiony Czesław patron Wrocławia*, t. 1, *Średniowiecze i czasy nowożytne*, red. M. Derwich, Wrocław-Warszawa 2006, s. 31-41; Z. Mazur, *Przyczynki do historii klasztoru dominikańskiego w Lewinie Brzeskim*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia XIX”, 126 (1970) s. 121-132; W. Werner, *Das Dominikaner-Kloster zum Heiligen Kreuz in Franckenstein Schl. Ein Beitrag zur Geschichte der Evangelischen Stadtpfarrkirche*, Franckenstein in Schlesien 1926; B. Pięrcionek-Wolbach, *Zarys dziejów budowy dawnego klasztoru dominikanów w Ząbkowicach Śląskich*, „Architectus”, (2006) nr 1 (19), s. 67-72; K. Eisert, *Das Dominikanerkloster in Brieg (1336-1543)*, AfSK, 18 (1960), s. 70-94; T. Gałuszka OP, K. Kaczmarek, *Fratres apud Sanctam Crucem. Z badań nad dziejami dominikanów w Brzegu*, Poznań 2018.

²³ Kłoczowski, *Średniowieczne okręgi klasztorne dominikanów mazowieckich*, s. 150.

²⁴ Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego*, s. 32-43; M. Cewiński, *Pradzieje i średniowiecze*, w: *Dzierżoniów. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław-Dzierżoniów 1998, s. 69; G. Wąs, *Franciszkanie-obserwanci na Śląsku w średniowieczu. Zarys historii*, w: *Bernardyni na Śląsku w późnym średniowieczu*, red. J. Kostowski, Wrocław 2005, s. 43.

w Opolu)²⁵, czy też bracia z tych domów mogli swobodnie działać na terenie całego miasta, ale tylko w określone dni tygodnia (piszący te słowa podejrzewał, że taka sytuacja miała miejsce w Brzegu, gdzie także istniały klasztory – franciszkański i dominikański)²⁶. Nie zachowały się informacje, by na terenie Świdnicy i księstwa świdnicko-jaworskiego między mendykantami dochodziło do sporów o prawo do kwesty i akcji duszpasterskiej²⁷. Przeciwnie, wiadomo, że na początku XIV wieku w obliczu gwałtownego niezadowolenia, jakie z działalności mendykantów manifestował świdnicki pleban Jan Schönaich, klasztory te podjęły wspólne inicjatywy w obronie swoich praw i solidarnie dawały odpór roszczeniom do ich dochodów wysuwanych przez miejscową parafię²⁸.

Dla określenia granic okręgu klasztoru Świętego Krzyża kluczowe jest naturalnie odnalezienie śladów działalności braci „w terenie”, poza właściwą siedzibą ich konwentu. Z przeprowadzonych badań znanych jest niewiele przykładów aktywności dominikanów poza miastem. Wiadomo, że po przeniesieniu konwentu w granice Świdnicy ich pierwotna siedziba pozostała w rękach zakonników. Dominikanie zorganizowali tam gospodarstwo, utrzymując tym samym przyczółek, z którego mogli wyprawiać się do wsi położonych na południe od Świdnicy, wzdłuż dróg prowadzących do Witoszowa i Kraszowic²⁹. Znane są także przypadki nadań czynszów i gruntów, które w XIV i XV stuleciu bracia pozyskali od miejscowego rycerstwa w: Miłochowie, Wierzbnej, Pożarzysku, Kątkach k. Świdnicy, Żółkiewce, Tomkowicach k. Strzegomia, Kraszowicach, Milikowicach, Olszyńcu k. Wałbrzycha, Kleczkowie (dawniej osobna wieś, dziś w granicach Świdnicy) oraz Kalnie³⁰. Wiadomości te można uzupełnić kilkoma informacjami z rejestrów dochodów oraz wydatków konwentu, które mówią o aktywności dominikanów w miejscowościach otaczających ich klasztor. Wiadomo, że do ich rąk płynęła gotówka od proboszczów okolicznych kościołów parafialnych – w trzecią niedzielę Adwentu 1537 roku oraz na początku 1540 roku bracia otrzymali pieniądze od Walentego, plebana w Gogołowie³¹; w Niedzielę Palmową 1538 roku w rejestrach dochodów konwentu odnotowano 1 grzywnę nadesłaną przez Mikołaja, proboszcza w Bia-

²⁵ A. Pobóg-Lenartowicz, *Psy Pana, czyli rzecz o dominikanach z opolskiej Górki*, Opole 2020, s. 49.

²⁶ K. Kaczmarek, *Praktyki kwestarskie dominikanów z Brzegu*, „Roczniki Humanistyczne”, 87 (2021) s. 121-122.

²⁷ Inaczej S. Kotelko, *Świdnica w średniowieczu. Cz. II. Społeczeństwo – kultura – życie*, s. 24, jednak bez podania konkretnych przykładów takich zatargów.

²⁸ Schubert, *Bilder aus der Geschichte*, s. 179; Radler, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz im Mittelalter*, s. 68-69; por. także G. Wąs, *Klasztory franciszkańskie w miastach śląskich i górnośląskich XIII-XVI wieku*, Wrocław 2000, s. 86; J. Turek, *Spory dominikanów prowincji polskiej z duchowieństwem diecezjalnym w okresie od XIII do XV wieku*, „Przegląd Tomistyczny”, 15 (2009) s. 414-415.

²⁹ Schubert, *Bilder aus der Geschichte*, s. 178.

³⁰ Radler, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz im Mittelalter*, s. 60; Stelmach, *Uposażenie klasztorów*, s. 479-480; Adamska, *Fundacje dewocyjne*, s. 94-95.

³¹ Zob. Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (Oddział Rękopisów), rkps. IV F 223, *Receptae et expensae monasterii Ordinis Praedicatorum Suidnicensis 1537-1607* (dalej: *Receptae et expensae*), fol. 68: *Dominica tertia in Adventu... Item a domino Valentino, plebano in Gogelaw*

łej³², krótko po oktawie Bożego Ciała w 1545 roku do Świdnicy przysłał gotówkę Ernest, pleban w Wierzbnej³³, zaś w roku 1549 dominikanie otrzymali kilkanaście groszy od anonimowego plebana z Witoszowa³⁴. Niestety, z wyjątkiem przekazów napływających z Wierzbnej nie wiadomo, z jakich powodów wymienieni wyżej duchowni wysyłali dominikanom gotówkę i tylko na zasadzie analogii z podobnymi przypadkami znanymi z innych klasztorów można podejrzewać, że plebani ci odwdzięczali się konwentowi za pomoc w duszpasterskiej obsłudze parafian³⁵. W rejestrach wydatków konwentu zachowały się również ślady aktywności braci w okolicach dzisiejszego Wałbrzycha – w 1540 roku konwent z nieznanych niestety powodów dwukrotnie wypłacił pieniądze sołtysowi Rusinowej (dawniej osobna wieś, dziś w granicach Wałbrzycha)³⁶.

Choć przywołane wyżej wiadomości dokumentują zaangażowanie świdnickich dominikanów w pracę duszpasterską i ich aktywność na niwie gospodarczej w otaczającej ich siedzibę miejscowościach, jest ich tak niewiele, że w celu odtworzenia granic okręgu, w którym działał klasztor Świętego Krzyża, trzeba sięgnąć do jego księgi rachunkowej, zaprowadzonej w 1537 roku z inicjatywy wizytującego wówczas świdnicką wspólnotę prowincjała Marcina Sporna³⁷. Historycy, jak dotąd, wykorzystali ją w znikomym stopniu. Sięgnęli do niej o. P. Kielar oraz K. Zawadzka, którzy jednak nie zauważyli, że poza rejestrami perceptów i expensów konwentu zabytek ten zawiera dwa kluczowe dla niniejszych rozważań wykazy, to znaczy: spis miejscowości, w których świdnicki dominikanie prowadzili kwestę³⁸, a także zestawienie ośrodków, w których pod ich patronatem działały konfraternie różańcowe³⁹. Rejestr ośrodków, w których dominikanie zbierali ofiary w gotówce i naturaliach, obejmuje łącznie 264 ośrodki (miasta oraz wsie) i składa się z trzech części. W pierwszej z nich zostały wymienione 132 miejscowości, wśród których wyróżniono Sobótkę (*Das ist dy Czoethnische terminy*), być może z tego względu, że – to tylko domysł, w samym źródle nie ma o tym mowy – w ośrodku tym działała klasztorna „stacja”, w której mogli przebywać bracia wędrujący po tej okolicy⁴⁰.

elemosinam XVIII denarios; fol. 71: Dominica prima post octavas Epiphanie recepti a domino Valentino, plebano in Gogel unam marcam.

³² Tamże, fol. 68v: *Dominica Palmarum... Item a domino Nicolao, plebano in Biela I marcam minus VII denarios.*

³³ Tamże, fol. 79v: *Dominica prima post octavas Corporis Christi ... Item dominus Ernestus, plebanus in Wyrben dedit census de granario; Dominica secunda post octavas Corporis Christi ... Item a Ernesto, plebano in Wyrben census de granario.*

³⁴ Tamże, fol. 81: *a parochio in Boegendorff XVIII grossos.*

³⁵ O współpracy świdnickich dominikanów z proboszczami okolicznych kościołów parafialnych pisał Kielar, *Klasztory dominikańskie na Śląsku*, s. 575, por. także Kaczmarek, *Praktyki kwestarskie*, s. 123-124.

³⁶ Tamże, fol. 116: *Dominica Invocavit ... item sculteto in Reussendorff unum fertonem; fol. 117: Dominica 13 post octavas Corporis Christi ... item sculteto in Reussendorff unum fertonem.*

³⁷ *Receptae et expensae*, fol. 67; Kielar, *Klasztory dominikańskie na Śląsku*, s. 576.

³⁸ *Receptae et expensae*, fol. 2-6v.

³⁹ Tamże, fol. 9v-66.

⁴⁰ O takich stacjach (lokalach dla kwestarzy oraz terminarzy) na Śląsku zob. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 88; ostatnio także Kaczmarek, *Praktyki kwestarskie*, s. 135-139.

Druga część rejestru obejmuje 106 miejscowości, wśród których (być może z tego samego powodu co wyżej) wyróżniono Strzegom (*Das ist dy Strigenische [terminy]*). Część trzecia, najkrótsza, zawiera wykaz 26 miejscowości będących obiektem zainteresowania świdnickich terminarzy i położonych „w górach” (*Das Gebirge [terminy]*), wśród których jednak nie wskazano centralnego ośrodka. Ponieważ jednak w dwóch pierwszych taką rolę pełniły położone w nich największe miasta (Sobótka – Czoppten civitas, a także Strzegom – Strigonia civitas) analogiczną do nich rolę mógł odgrywać Bolków (Bolckenhayn civitas), jedyny ośrodek o takim statusie wymieniony w trzeciej części wykazu. Drugi z wymienionych spisów (rejestr ośrodków, w których istniały konfraternie różańcowe) jest znacznie krótszy. Uwzględniono w nim jedynie 153 miejscowości, znane (od reguły tej są tylko 3 wyjątki) z wykazu miast i wsi odwiedzanych przez terminarzy. Powód takiego stanu rzeczy wydaje się oczywisty – bractwa te działały najpewniej tylko w niektórych miejscowościach odwiedzanych przez klasztornych terminarzy, w innych zaś po prostu ich nie było. Interpretacja tego spisu jest jednak dość kłopotliwa, klasztorny pisarz bowiem tylko przy niektórych z tych ośrodków podał imienne wykazy zamieszkujących w nich członków konfraterni, przy innych zaś tego nie uczynił, pozostawiając jednak na odpowiednich kartach księgi puste miejsca na ewentualne uzupełnienie tych luk. Trudno wyjaśnić powody jego postępowania. Możliwe, że wspólnoty te faktycznie istniały tylko w niektórych z wymienionych w wykazie miejscowości, nie da się jednak wykluczyć, że skryba zamierzał zapełnić owe puste miejsca w księdze w późniejszym czasie, oczekując – być może – na nadesłanie niedostępnych mu w chwili spisowywania księgi wykazów ludzi, którzy w nich działali.

Identyfikacja nazw miejscowych wymienionych w obu przywołanych wyżej spisach nie jest łatwa. Niektóre z nich są zniekształcone, inne oznaczają miejscowości, które znikły w efekcie dziejowych zawieruch, jeszcze inne przestały funkcjonować osobno w wyniku wchłonięcia przez rozwijający się w ich sąsiedztwie większy ośrodek, bywało wreszcie, że bardzo podobną nazwą (np. Nowa Wieś, Stróża) oznaczano różne, do tego dość mocno od siebie odległe miejscowości. Mimo tych trudności udało się zidentyfikować zdecydowaną większość nazw miejscowych występujących w obu wykazach. Ich zestawienie przedstawia się następująco:

Tab. 1. Wykaz miejscowości znajdujących się w granicach okręgu klasztoru Dominikanów w Świdnicy⁴¹

Lp.	Miejscowości, w których prowadzono kwestę	Miejscowości, w których istniały konfraternie różańcowe ⁴²
	Podokręg z centrum w Sobótce <i>Das ist dy Czoethnische terminy</i>	
1	2	3
1.	Pszenzo/Weizenrodau (Wissenrode)	+
2.	Wilków/Wolfsdorf (Wilckaw)	+
3.	Niegoszów/Nitschendorf (Nytschendorff)	+
4.	Panków/Penkendorf (Panckendorff)	+
5.	Śmiałowice/Schmellwitz (Schmelwicz)	+
6.	Klecin/Klettendorf (Klettendorff)	?
7.	Krasków/Kratzkau (Kraczcke)	+
8.	Domanice/Domantz (Domencze)	+
9.	Gola Świdnicka/Guhlau (Gwlle)	+
10.	Chwałów k. Goli Świdnickiej/Frauenhain (Frawenhayn)	+
11.	Maniów Mały/Klein Mohnau (Wyngemonde)	+
12.	Proszkowice/Protschkenhain (Protschkenhain)	?

⁴¹ Przy identyfikacji miejscowości korzystałem z dziewiętnastowiecznych map powiatów śląskich, zob. Kreisekarten von Schlesien, hrsg. nach der von Generalstabs-Offizieren und nach den bearbeiteten grossen Reymann'schen Specialkarte von Schlesien, in Maassstab von 1/200,000 der natürlichen Grösse (29. Kreis Strehlen und Nimptsch; 31. Kreis Frankenstein und Reichenbach; 32. Kreis Schweidnitz und Striegau; 33. Kreis Waldenburg), Glogau 1874-1914; z publikacji: J.G. Knie, *Alphabetisch-statistisch Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der königl. Preuß. Provinz Schlesien*, Breslau 1845; M. Greblin, *Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz*, Beslau 1908; *Handbuch der historischen Stätten. Schlesien*, hrsg. von H. Weczerka, Stuttgart 1977; B. Medyńska-Gulij, *Mapy księstw świdnickiego, jaworskiego i legnickiego z II połowy XVII wieku Fryderyka Khünoviusa*, Wrocław 2002 (tam reprodukcja mapy księstwa świdnickiego w XVII wieku autorstwa Fryderyka Khünoviusa), a także z indeksów nazw miejscowych zestawionych w pracach: *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, t. 1-3, wyd. T. Jurek, Poznań 2000-2007; M. Goliński, *Okręg (Weichbild) świdnicki w 1. połowie XV wieku*, w: *Atlas Historyczny Miast*, s. 23-25; *Z kancelarii XVI-wiecznych miast śląskich. Edycje źródeł ze Strzegomia, Świdnicy i Wrocławia*, red. M. Goliński, Łódź-Wrocław 2016. Nazwy miejscowości przywołuję w wersji polsko i niemieckojęzycznej, zaś w nawiasie podaję ich brzmienie źródłowe. W kilku przypadkach (nr 32, 102, 108, 125, 145, 203, 223, 255 i 258) wobec braku ich polskich wersji podaję wyłącznie niemieckojęzyczne nazwy miejscowości oraz ich źródłowe odpowiedniki.

⁴² Zastosowany w tej kolumnie znak „+” oznacza miejscowość występującą w wykazie ośrodków, w których działały konfraternie różańcowe, przy której podano imienny wykaz ich członków, znak „?” oznacza taką samą miejscowość, przy której brakuje imiennego spisu członków konfraterni zaś znak „-” oznacza miejscowość, której w ogóle brakuje w spisie ośrodków z konfraterniami różańcowymi. W trzech ostatnich pozycjach w tej kolumnie podano nazwy miejscowości, które występują w wykazie bractwa różańcowego, ale nie zostały wymienione w spisie ośrodków odwiedzanych przez terminarzy.

1	2	3
13.	Maniów Wielki/Groß Mohnau (Groszmonde)	+
14.	Milin/Fürstenau (Foerstenaw)	+
15.	Stróża Górna lub Dolna/Ober lub Nider Staruse (Strwsze)	?
16.	Sokolniki k. Nowej Wsi Kąckiej/Zaugwitz (Czawlckewicz)	?
17.	Nowa Wieś Kącka/Neudorf (Newdorff)	+
18.	Kilianów/Landau (Lauten)	+
19.	Piława/Peilau (Peylle)	+
20.	Okulice/Ocklitz (Ogkelicz)	+
21.	Czerńczyce/Kapsdorf (Capszдорff)	?
22.	Zachowice/Sachwitz (Sechewicz)	?
23.	Siedlakowice/Schiedlagwitz (Schydelegwicz)	+
24.	Mirosławice/Mörschelwitz (Myrszelwicz)	?
25.	Mirosławiczki/Rosenthal (Roszentall)	?
26.	Kryształowice/Kristelwitz (Cristelwicz)	?
27.	Olbrachtowice/Albrechtsdorf (Olwerszдорff)	+
28.	Ręków/Rankau (Rangke)	?
29.	Stary Zamek/Altenburg (Aldenbergk)	?
30.	Kwieciszów/Queitsch (Qweytsch)	?
31.	Michałowice/Michelsdorf (Michelsdorff)	+
32.	Rosenau, dziś nie istnieje, dawniej wieś na płn. od Rogowa Sobóckiego (Roszenaw)	?
33.	Rogów Sobócki/Rogau (Roge)	?
34.	Wojnarowice/Wernersdorf (Wernerszдорff)	+
35.	Garncarsko/Marxdorf (Marxdorff)	+
36.	Sosnów/Kiefendorf (Kyffendorff)	?
37.	Tworzyjanów/Floriansdorf (Floriszдорff)	+
38.	Strzelce/Strehlitz (Strelicz)	+
39.	Szczepanów/Stephanshain (Steffenshayn)	+
40.	Marcinowice/Groß Merzdorf (Merczдорff)	+
41.	Zebrzydów/Seiferdau (Seyfferdaw)	+
42.	Biała k. Chwałkowa/Klein Bielau (Bylle)	+
43.	Chwałków/Qualkau (Qwalgke)	+
44.	Strzeblów/Ströbel, dawniej osobna wieś, dziś w granicach Sobótki (Strebell)	?
45.	Górka/Gorkau, dawniej osobna wieś, dziś w granicach Sobótki (Borg)	–
46.	Sobótka/Zobten (Czoptten civitas)	+
47.	Strachów/Strachau (Streche)	?

1	2	3
48.	Kunów/Kuhnau (Kwyne)	+
49.	Nasławice/Naselwitz (Naszewicz)	?
50.	Przedrowice/Prschiedrowitz (Priderwicz)	?
51.	Świątniki/Schwentning (Schwengkenigk)	?
52.	Glinica/Gleinitz (Gleynecz)	+
53.	Jordanów Śląski/Jordansmühl (Jordiszmuelle)	+
54.	Dankowice/Dankwitz (Denckewicz)	+
55.	Jezierzyce Duże lub Małe/Groß lub Klein Jeseritz (Iszericz)	+
56.	Mleczna/Mlietsch (Litsch)	+
57.	Kaniów/Kanigen lub Klein Kanigen, dawniej osobna wieś, dziś w granicach Janówka (Cany)	?
58.	Janówek/Ober Johnsdorf (Joneszdorff)	+
59.	Tomice/Tomnitz (Domnicz)	+
60.	Karolin/Karlsdorf (Carlisdorff)	+
61.	Winna Góra/Weinberg (Weynbergk)	+
62.	Księginice Małe/Klein Kniegnitz (Knygenicz)	?
63.	Będkowice/Bankwitz (Bengkwicz)	?
64.	Sulistrowice/Groß Silsterwitz (Soelstrewicz)	?
65.	Słupice/Schlaupitz (Slawppicz)	+
66.	Młynica/Mellendorf (Melndorff)	–
67.	Oleszna/Langenöls (Olsze)	?
68.	Piotrówek/Petersdorf (Pytterszdorff)	+
69.	Sokolniki/Wättrisch (Wetterisch)	+
70.	Radzików/Rudelsdorf (Rudilszdorff)	+
71.	Trzebnik/Trebnig (Trebenigk)	+
72.	Pożarzyce/Poseritz (Poszericz)	?
73.	Karczyn/Karzen (Karczeny)	?
74.	Kondratowice/Kurtwitz (Kortewicz)	?
75.	Rakowice/Ranchwitz (Ranchewicz)	?
76.	Księginice Wielkie/Groß Kniegnitz (Knygenicz)	?
77.	Sienice/Senitz (Senicz)	?
78.	Wilków Wielki/Groß Wilkau (Wilcke)	–
79.	Kietlin/Kiettelau (Kyttel)	–
80.	Przystronie/Pristram (Pistrum)	?
81.	Łagiewniki/Heidersdorf (Heyderszdorff)	?
82.	Ratajno/Panthenau (Penthenaw)	?
83.	Ligota Wielka/Groß Elguth (Elgith)	?
84.	Sieniawka/Lauterbach (Lawtterbach)	?

1	2	3
85.	Stoszów/Stoschendorf (Toschendorff)	+
86.	Kuchary/Kuchendorf (Kwchendorff)	+
87.	Jaźwina/Langseifersdorf (Seyffersdorff)	+
88.	Uciechów/Bertholdsdorf (Berttelsdorff)	+
89.	Borowica k. Uciechowa/Harthau (Harthe)	+
90.	Włóki k. Borowicy/Dreißighuben (Dreyssighwben)	+
91.	Tuszyn/Hennersdorf (Heynersdorff)	+
92.	Kielczyn/Költzchen (Kelczschenn)	+
93.	Jędrzejowice/Endersdorf (Endersdorff)	+
94.	Tapadła/Tampadel (Tamppadell)	+
95.	Wiry/Groß Wierau (Grussewyre)	+
96.	Mysłaków/Kaltenbrunn (Kaldenborn)	+
97.	Wirki/Klein Wierau (Kleynewyre)	+
98.	Kątki/Konthen (Kenntchen)	+
99.	Gogołów/Goglau (Gogell)	+
100.	Książnica/Pfaffendorf (Pffaffendorff)	+
101.	Krzczonów/Kirschdorf (Kyrshdorff)	+
102.	Ober Grunau, dziś w granicach Świdnicy, dawniej osobna wieś (Gruszgrune)	+
103.	Boleścín/Pilzen (Puelchenyn)	+
104.	Krzyżowa/Kreisau (Okreysze)	+
105.	Grodziszczce/Gräditz (Gredisz)	+
106.	Mościsko/Faulbrück (Fawlebruegke)	+
107.	Nowizna k. Dzierżoniowa/Neudorf (Newdorff)	?
108.	Ernsdorf, dziś w granicach Dzierżoniowa, dawniej osobna wieś (Ernsdorff)	+
109.	Dzierżoniów/Reichenbach (Reychenbach civitatis)	+
110.	Roztocznik/Olbersdorf (Olbersdorff)	–
111.	Dobrocin/Güttmannsdorf (Guetmesdorff)	+
112.	Piława Dolna/Peilau (Peylle)	+
113.	Bielawa/Bielau (Byle)	+
114.	Pieszycze/Peterswaldau (Pytterszwalde)	+
115.	Piskorzów/Peiskersdorf (Peyszckerdorff)	+
116.	Lutomia Górna/Leutmannsdorf (Lewtchmesdorff)	+
117.	Wieruszów/Wierischau (Wyrisch)	+
118.	Opoczka/Esdorf (Eszelsdorff)	+
119.	Makowice/Schwenkenfeld (Schwenckenfeldt)	+
120.	Bojanice/Ludwigsdorf (Lwdewigsdorff)	+
121.	Omieciny, dziś część Burkatowa, dawniej osobna wieś/ Ohmsdorf (Omissendorff)	+

122.	Bystrzyca Dolna/Nieder Weistritz (Polnische Weystricz)	?
123.	Burkatów/Burkersdorf (Borgkerszdorff)	–
124.	Bystrzyca Górna/Ober Weistritz (Weystricz)	+
125.	Czerremenkell, dziś nie istnieje, dawniej wieś obok zamku Grodno	–
126.	Myszęcin k. Wałbrzycha, dziś nie istnieje, dawniej osobna wieś/Schenkendorf (Schenckendorff)	+
127.	Grodno/Kynsburg (Kynszbergk)	–
128.	Niedźwiedzica k. Jedliny Zdroju/Bertholdsdorf (Berteldorff)	+
129.	Olszyniec k. Wałbrzycha/Tannhausen (Tanhawsze)	+
130.	Jugowice k. Wałbrzycha/Hausdorf (Hawszdorff)	+
131.	Kraszowice, dziś w granicach Świdnicy, dawniej osobna wieś/Kroischwitz (Kroschwicz)	+
132.	Kleczków, dziś w granicach Świdnicy, dawniej osobna wieś/Kletschkau (Kletzgke)	?
	Podokrąg z centrum w Strzegomiu <i>Das ist dy Strigenische [terminy]</i>	
1 [133].	Zawiszów/Säbischdorf (Seberszdorff)	–
2 [134].	Sulisławice/Zütsendorf (Silszendorff)	+
3 [135].	Wiśniowa/Rothkirchdorf (Kyrshdorff)	+
4 [136].	Wierzbna/Würben (Wyrben)	+
5 [137].	Bożanów/Eckersdorf (Eckerszdorff)	+
6 [138].	Kalno/Kalendorf (Kalndorff)	+
7 [139].	Gołaszycze/Gohlitsch (Golschicz)	–
8 [140].	Siedlimowice/Schönfeld (Schoeneffeldt)	–
9 [141].	Pożarzysko/Hoh Poseritz (Huposzericz)	+
10 [142].	Imbramowice/Ingramsdorf (Igmanszdorff)	–
11 [143].	Dzikowa/Ebersdorf (Eberszdorff)	+
12 [144].	Buków/Bockau (Bockaw)	+
13 [145].	Neuhof, dziś nie istnieje, dawniej osobna wieś między Osiekim i Godkowem (Newhoff)	–
14 [146].	Godków/Guckelhausen (Kogkelhawsze)	–
15 [147].	Ffye ?	–
16 [148].	Wawrzeńczyce/Lorzendorf (Lorenczdorff)	–
17 [149].	Piotrowice k. Kostomłotów/Groß Peterwitz (Pitterwicz)	+
18 [150].	Paździorno/Pohlsdorf (Polszdorff)	–
19 [151].	Kostomłoty/Kostenblut (Koczenplocz)	–
20 [152].	Zabloto/Sablath (Sablath)	–
21 [153].	Samborz/Tschammendorf (Tschammendorff)	–
22 [154].	Piersno/Pirschen (Pyrschen)	+

1	2	3
23 [155].	Stóža Dolna lub Górna/Nieder lub Ober Struse (Strwsze)	
24 [156].	Ujazd Górny/Ober Mois (Groszmoys)	–
25 [157].	Ujazd Dolny/Nieder Mois (Kleynmoys)	–
26 [158].	Karnice/Körnitz (Kerner)	–
27 [159].	Budziszów Mały/Klein Baudiß (Wyngewawdis)	–
28 [160].	Budziszów Wielki/Groß Baudiß (Grossbawdis)	–
29 [161].	Łagiewniki Średzkie/Lonig (Lonigk)	–
30 [162].	Drogomiłowice/Dromsdorf (Dromszdorff)	–
31 [163].	Różana/Lederrose (Lederrosze)	–
32 [164].	Jenków/Jenkau (Gengke)	–
33 [165].	Szymanów/Simbsdorf (Samszдорff)	+
34 [166].	Konary/Kuhnern (Kunner)	–
35 [167].	Lusina/Lüssen (Luessen)	+
36 [168].	Bartoszówek/Barzdorf (Barczdorff)	+
37 [169].	Pichorowice/Peicherwitz (Peycherwicz)	–
38 [170].	Piekary k. Udanina/Beckern (Begker)	–
39 [171].	Dźwigórz/Diesdorf (Dybeszдорff)	–
40 [172].	Udanin/Gäbersdorf (Geberszдорff)	–
41 [173].	Jarostów/Jerschendorf (Gerszendorff)	–
42 [174].	Pielaszkowice/Plasewitz (Bleszwicz)	–
43 [175].	Sokolniki k. Mieczkowa/Zuckelnitz (Czogkelnigk)	–
44 [176].	Mieczków/Metschkau (Metzcke)	–
45 [177].	Wichrów/Weicherau (Weycher)	–
46 [178].	Osiek/Ossig (Ossigk)	–
47 [179].	Targoszyn/Bärsdorf (Berttelszдорff)	–
48 [180].	Jaroszów/Jarischau (Yerisch)	+
49 [181].	Rusko/Rauske (Rawszcke)	–
50 [182].	Mielęcín/Pfaffendorf (Pfaffendorff)	–
51 [183].	Zastróże/Sasterhausen (Sasterhawsze)	–
52 [184].	Kruków/Raaben (Rabenn)	–
53 [185].	Pyszczyn/Pitschen (Pyelczen)	+
54 [186].	Marcinowiczki/Klein Merzdorf (Merczдорff)	–
55 [187].	Tarnawa/Tarnau (Tharn)	+
56 [188].	Mietków/Mettkau (Metgke)	–
57 [189].	Mrowiny/Konradswaldau (Kunridszwalde)	–
58 [190].	Nowice/Neudorf (Newdorff)	+
59 [191].	Piotrowice Świdnickie/Peterwitz (Pitterwicz)	+
60 [192].	Łażany/Laasan (Laszen)	–
61 [193].	Mikoszowa/Niklasdorf (Nyckelszдорff)	–

1	2	3
62 [194].	Przyłęgów/Preilsdorff (Prewliszdorff)	–
63 [195].	Skrarżyce/Grunau (Grune)	–
64 [196].	Pastuchów/Puschkau (Poschcke)	+
65 [197].	Czechy/Tschechen (Tchsechen)	+
66 [198].	Międzyrzecze k. Strzegomia/Haidau (Heyde)	–
67 [199].	Stanowice/Stanowitz (Stanewicz)	–
68 [200].	Pasieczna/Zedlitz (Czedelicz)	–
69 [201].	Stary Strzegom/Altstriegau, dziś w granicach Strzegomia (Aldestrigke)	–
70 [202].	Strzegom/Striegau (Strigonia civitas)	–
71 [203].	Gräben/dawniej osobna wieś, dziś w granicach Strzegomia (Greiben)	–
72 [204].	Żelazów/Eisdorf (Eyszdorff)	–
73 [205].	Żółkiewka/Pilgramshain (Pilgermeszhayn)	–
74 [206].	Wieśnica/Fegebeutel (Fchebewttel)	–
75 [207].	Graniczna/Streit (Streyth)	–
76 [208].	Goczalków/Gutschdorf (Gotschdorff)	–
77 [209].	Rogoźnica Mała/Klein Rosen (Cleyroszyn)	
78 [210].	Rogoźnica Wielka/Groß Rosen (Groszroszyn)	–
79 [211].	Bartosówek/Barzdorf (Berszdorff)	+
80 [212].	Luboradz/Lobris (Lobrisz)	–
81 [213].	Mściwojów/Profen (Proffenn)	–
82 [214].	Drzymałowice/Dittersdorf (Ditterszdorff)	–
83 [215].	Marcinowice k. Luboradza/Merzdorf (Merczdorff)	–
84 [216].	Niedaszów/Herzogswaldau (Herczigewalde)	–
85 [217].	Goczalków Górny/Kohlhohe (Kaldehawsze)	–
86 [218].	Czernica/Tscharnikau (Tschirnhawsze)	–
87 [219].	Gniewków/Girlachsdorf (Gylarsdorff)	–
88 [220].	Kostrza/Häslicht (Heszelig)	–
89 [221].	Godzieszówek/Güntersdorf (Guenttersdorff)	–
90 [222].	Jugowa/Hausdorf (Hawszdorff)	–
91 [223].	Schweintz, dawniej osobna wieś obok Szymanowa k. Dobromierza, dziś nie istnieje (Schwenicz)	–
92 [224].	Dobromierz/Hohenfriedeberg (Frydenbergk oppidum)	–
93 [225].	Tomkowice/Thomaswaldau (Thomaswalde)	–
94 [226].	Granica/Halbendorf (Halbendorff)	–
95 [227].	Szymanów/Simbsdorf (Symeszdorff)	+
96 [228].	Olszany k. Strzegomia/Oelse (Olsze)	+
97 [229].	Bolesławice/Bunzelwitz (Bunczelwicz)	+

1	2	3
98 [230].	Bagieniec/Teichenau (Teichenaw)	+
99 [231].	Tomkowa/Tunkendorf (Tonckendorff)	–
100 [232].	Morawa/Muhrau (Murau)	–
101 [233].	Witków/Wittgen (Wytchendorff)	–
102 [234].	Milikowice/Arnsdorf (Arnszдорff)	–
103 [235].	Mokrzyszów/Kunzendorf (Kunczendorff)	+
104 [236].	Komorów/Kammerau (Kommeraw)	+
105 [237].	Ciernie/Zirlau (Czirlle)	–
106 [238].	Świebodzice/Freyburg (Freybergk civitas)	–
	Podokrąg „w górach” Das Gebirge [terminy]	
1 [239].	Witoszów Górny/Bogendorf (Bewgendorff)	–
2 [240].	Pogorzała k. Wałbrzycha/Seifendorf (Seyfferszдорff)	–
3 [241].	Modliszów/Hohgiersdorf (Gyrzsdorff)	–
4 [242].	Dziećmorowice k. Wałbrzycha/Dittmannsdorf (Dythmanszдорff)	–
5 [243].	Rusinowa, dawniej osobna wieś, dziś dzielnica Wałbrzycha/Reussendorf (Rewszendorff)	–
6 [244].	Stary Zdrój, dawniej osobna wieś, dziś dzielnica Wałbrzycha/Altwasser (Aldewasser)	–
7 [245].	Wałbrzych/Waldenburg (Waldenbergk)	–
8 [246].	Sobięcín, dawniej osobna wieś, dziś dzielnica Wałbrzycha/Hermsdorf (Hermeszдорff)	–
9 [247].	Czarny Bór/Schwarzwaldau (Sthwarczewalde)	–
10 [248].	Poniatów/Seitendorf (Seittendorff)	–
11 [249].	Szczawno Zdrój/Salzbrunn (Salczborn)	–
12 [250].	Struga k. Szczawna Zdroju/Adelsbach (Adelszbach)	–
13 [251].	Lubomin/Liebersdorf (Liberszдорff)	–
14 [252].	Jablów/Gablau (Gabel)	–
15 [253].	Witków/Wittgendorf (Wytchendorff)	–
16 [254].	Gostków/Giesmansdorf (Gueszmeszдорff)	–
17 [255].	Helle, dziś nie istnieje, dawniej wieś k. Starego Zdroju (Hellekruegke)	–
18 [256].	Bogaczowice Stare lub Nowe/Alt Reichenau lub Neu Reichenau (Reichenaw)	–
19 [257].	Chwaliszów/Quolsdorf (Qwoleszдорff)	–
20 [258].	Wiesenberg, dziś nie istnieje, dawniej wieś k. Dobromierza (Wyszenbergk)	–
21 [259].	Pietrzyków/Hohenpetersdorf (Pitterszдорff)	–
22 [260].	Sady Górne lub Dolne/Ober lub Nieder Baumgarten (Baumgartte)	–

1	2	3
23 [261].	Bolków/Bolkenhain (Bolckenhayn civitas)	–
24 [262].	Wolbromek/Wolmsdorf (Wolmeszdorff)	–
25 [263].	Kłaczyna/Kauder (Kawder)	–
26 [264].	Roztoka/Rohnstock (Ronstogk)	–
[265].	–	Borzygniew/ Borganie (Borgeny)
[266].	–	Siodłkowie k. Dobromierza/ Schollwitz (Scholwitz)
[267].	–	Popowice k. Jordanowa Śląskiego/ Poppelwitz (Popelwitz)

Gdyby w oparciu o powyższe dane zakreślić granicę okręgu świdnickiego klasztoru Dominikanów w sposób linearny, to należałoby przyjąć, że na północnym zachodzie przebiegała ona w okolicach Budziszowa (Wielkiego oraz Małego), stamtąd zaś kierowała się w stronę Ujazdu (Dolnego i Górnego), Piersna, Zabłota, Kostomłotów oraz Nowej Wsi Kąckiej. Za tą miejscowością podążała w kierunku Zachowic, za którymi skręcała w kierunku Olbrachtowic, Rękowa, Jordanowa Śląskiego, Jezierzyc oraz Kondratowic. W okolicy tych ostatnich granica odbijała na zachód i biegła w okolicach Księginic Wielkich, Wilkowa Wielkiego, Kietlina, Goli Dzierżoniewskiej, Gilowa, Piławy, Bielawy, Pieszyc, Niedźwiedzicy k. Jedliny Zdroju, Dziećmorowic oraz Wałbrzycha. Za Wałbrzychem kierowała się w stronę Czarnego Boru, skąd wzdłuż nurtu Nysy Szalonej prowadziła na północ w okolicach Witkowa, Gostkowa, Bolkowa, Wolbromka, Roztoki, Czernicy, Niedaszowa oraz Luboradza i dalej w kierunku Budziszowa. Obszar kontrolowany przez świdnicki konwent był więc bardzo rozległy – na osi północ-południe jego średnica sięgała ok. 60 km, zaś na kierunku wschód-zachód przekraczała ona 70 km.

Przemysław Wiszewski uznał, że wielkość dominikańskich okręgów klasztornych była związana z zamożnością zamieszkującej je ludności i podejrzewał, iż dom w Świdnicy, który istniał na stosunkowo ubogim terenie Przedgórza Sudeckiego musiał dysponować na tyle dużym okręgiem, by sam jego rozmiar mógł rekompensować braciom niski poziom dochodów, które czerpali z działalności prowadzonej w jego granicach⁴³. Sugestia, by powiązać powierzchnię mendykankich okręgów klasztornych z wysokością kwot, które zakonnicy mogli w nich pozyskiwać, jest trudna do udowodnienia i wymagałaby przeprowadzenia badań pokazujących źródła i skalę dochodów osiągniętych przez poszczególne konwenty zarówno na terenie miast, w których znajdowały się ich siedziby, jak i poza nimi. Z uwagi jednak na dostępne dziś źródła ukazujące dochody średniowiecznych klasztorów

⁴³ Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego*, s. 25.

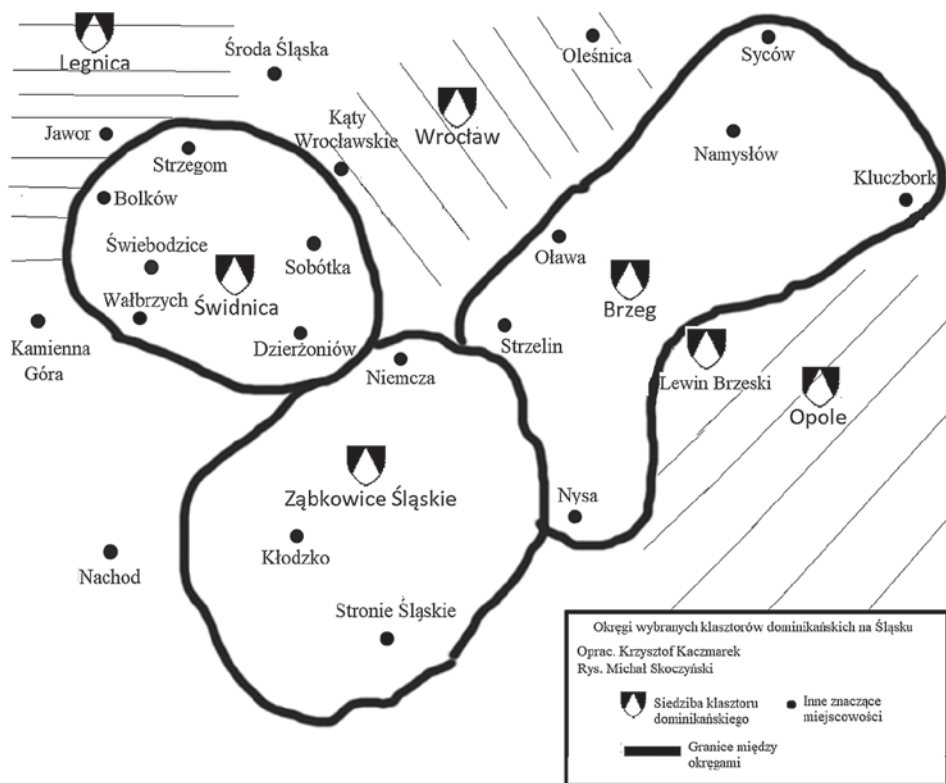

dominikańskich dla większości z nich (w tym domów ulokowanych w kontracie śląskiej) takich studiów przeprowadzić się nie da.

Znając przybliżone granice okręgów klasztorów dominikańskich w Brzegu (zob. wyżej) oraz Świdnicy, można pokusić się o wstępne, wymagające jednak potwierdzenia w dalszych badaniach, zakreszenie terenów, na które oddziaływały inne, położone w ich sąsiedztwie, konwenty braci kaznodziejów. Bez wątpienia najwięcej da się wydedukować o zasięgu granic terytorium podległego klasztorowi w Ząbkowicach, które było zlokalizowane pomiędzy dwoma przywołanymi wyżej fundacjami i musiało zajmować przestrzeń ograniczoną ich okręgami. Trudno jednak wskazać konkretne miejscowości, w których bywali ząbkowiccy dominikanie; wiadomo tylko, że bracia działali w położonej kilka kilometrów na południe od

ich siedziby Strąkowej (dawniej Kunzendorff)⁴⁴. Na podstawie zaprezentowanych wyżej ustaleń dotyczących Brzegu oraz Świdnicy można jednak przyjąć, że granica okręgu konwentu ząbkowickiego biegła nieco na północ od Niemczy i kierowała się na wschód, w stronę Strzelina, Grodkowa oraz Nysy, nie obejmując jednak trzech ostatnich miejscowości (działali w nich bracia z Brzegu). Na południu dominikanie z Ząbkowic działali w miejscowościach położonych w Kotlinie Kłodzkiej; stamtąd szli na północ, omijali Bielawę, Piławę oraz Gołę Dzierżoniowską (tam działali bracia ze Świdnicy) i kierowali się w stronę Niemczy. Z większą trudnością przychodzi określenie granic wrocławskiego klasztoru św. Wojciecha. Nie mamy obecnie żadnych danych, które pozwalałyby choćby w przybliżeniu określić zasięg jego oddziaływania na północ od miasta. Na zachodzie okręg dominikanów wrocławskich musiał dochodzić do terytorium kontrolowanego przez braci z Legnicy, ale nie wiemy, czy Kąty Wrocławskie, gdzie dowodnie działali terminarze z Wrocławia, leżały na rubieżach podległego im obszaru, czy też ich wpływy sięgały dalej. Bez wątplenia najważniejszym ośrodkiem, o który mogły konkurować konwenty z Wrocławia i Legnicy była w tym rejonie Środa Śląska, ale na obecnym etapie badań nie da się rozstrzygnąć, który z wymienionych klasztorów

⁴⁴ Werner, *Das Dominikaner-Kloster zum Heiligen Kreutz*, s. 11.

miał prawo w niej działać. Idąc z Kątów Wrocławskich na południe, wrocławscy profesioniści omijali należące do okręgu świdnickiego Zachowice, Olbrachtowice, Ręków, Jordanów Śląski, Karczyn oraz Kondratowice. Za tą ostatnią miejscowością granica ich okręgu odbijała w stronę Borka Strzelińskiego i Skrzypnika, stamtąd zaś skręcała ostro na północny zachód, dochodząc do wsi Święta Katarzyna. Najmniej da się powiedzieć o granicach okręgu klasztoru w Legnicy. Wiadomo, że dom ten sąsiedował z kilkoma innymi konwentami (Bolesławiec, Głogów, Wrocław, Świdnica), ale orientacyjny zasięg obszaru kontrolowanego przez legnickich dominikanów można obecnie wyznaczyć tylko na tym odcinku, na którym stykał się on z terenem podległym klasztorowi Świętego Krzyża w Świdnicy. W tym rejonie granica okręgów obu klasztorów biegła na zachód od linii łączącej Budziszów Wielki, Luboradz, Niedaszów, Czernicę, Roztokę, Wolbromek, Bolków, Gostków, Witków oraz Czarny Bór k. Wałbrzycha.

Biorąc pod uwagę wcześniejsze ustalenia dotyczące zasięgu okręgu klasztoru brzeskiego, powyższe uwagi o granicach terenu podległego braciom ze Świdnicy, a także samą lokalizację konwentów dominikańskich w kontrze śląskiej, można podejrzewać, że ich działalność koncentrowała się przede wszystkim na terenach położonych na lewym brzegu Odry. Zagęszczenie fundacji było tam tak duże (wyjątkiem był położony na zachodnich rubieżach kontraty dom w Krośnie Odrzańskim), a dzielące je odległości na tyle niewielkie, że trzeba tam było wyznaczyć dokładne granice ich okręgów, by zapobiec sporom o prowadzenie działalności w poszczególnych miejscowościach. Mniejsze ryzyko takich konfliktów istniało na prawym brzegu rzeki, bowiem dominikanie z Brzegu, Wrocławia, Głogowa czy Krosna Odrzańskiego mogli ją przekraczać ze świadomością, że długo nie napotkają tam konkurencji z bratnich domów. Najmniejsza odległość (ok. 70 km.) dzieliła klasztor głogowski od należącego do kontraty wielkopolskiej konwentu w Kościanie. Przypadek dominikanów z Brzegu, którzy docierali do miejscowości oddalonych o kilkadziesiąt kilometrów od ich siedziby (np. Bierutów, Kluczbork, Syców) pokazuje, że śląskie konwenty próbowały wykorzystać tę sytuację i budowały swoje wpływy na tych terenach. Dokładną skalę ich zaangażowania w prowadzonej tam działalności duszpasterskiej i znaczenie tych ziem dla ekonomicznych podstaw ich funkcjonowania pokażą – być może – przyszłe badania.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (Oddział Rękopisów)
rkps. IV F 223, *Receptae et expensae monasterii Ordinis Praedicatorum Suidnicensis*
1537-1607.

Rosyjska Biblioteka Narodowa w Petersburgu
rkps. Lat. F. I 212.

Wydawnictwa źródłowe

Kreisekarten von Schlesien, hrsg. nach der von Generalstabs-Offizieren und nach den bearbeiteten grossen Reymann'schen Specialkarte von Schlesien, in Maassstab von 1/200,000 der natürlichen Grösse (29. Kreis Strehlen und Nimptsch, 31. Kreis Franckenstein und Reichenbach, 32. Kreis Schweidnitz und Striegau, 33. Kreis Waldenburg), Glogau 1874-1914.

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. 1-3, wyd. T. Jurek, Poznań 2000-2007.

Opracowania

Adamska Dagmara, *Fundacje dewocyjne rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu*, Poznań-Wrocław 2005.

Adler Horst, *Klöster und klosterähnliche Gemeinschaften in Schweidnitz*, w: *Schweidnitz im Wandel der Zeiten*, hrsg. von W. Bein, U. Schmilewski, Würzburg 1990, s. 278-282.

Cetnarowski Michał, *Prawda i fałsz w procesie inkwizycyjnym na przykładzie procesu beginek świdnickich w 1332 roku*, w: *Antyk, prawda i fałsz w średniowieczu*, red. J. Kowalski, T. Ratajczak, Poznań 2001, s. 125-130.

Cetwiński Marek, *Pradzieje i średniowiecze*, w: *Dzierżoniów. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław-Dzierżoniów 1998, s. 37-77.

Chorowska Małgorzata, Goliński Mateusz, *Rozwój przestrzenny na tle dziejów Świdnicy*, w: *Atlas Historyczny Miast Polskich*, t. 4. (Śląsk), z. 5. (Świdnica), red. R. Eysymontt, M. Goliński, Wrocław 2008, s. 5-23.

Dziedzictwo Kościoła katolickiego w Świdnicy, red. M. Banaczyk, T. Chlipała, Świdnica 2020.

Dziurawski Władysław, *Świdnica*, w: *Studia z historii budowy miast polskich*, Warszawa 1957, s. 255-277.

Eisert Karl, *Das Dominikanerkloster in Brieg (1336-1543)*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, 18 (1960) s. 70-94.

Eysymontt Rafał, *Klasztory dominikanów w układach przestrzennych miast*, w: *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226-2013. W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, red. D. Galewski, W. Kucharski, M.L. Wójcik, Wrocław 2015, s. 141-158.

Gałużka Tomasz OP, *Jan ze Schwenkenfeldu OP – tomista inkwizytorem*, w: *Proces beginek świdnickich. Studia historyczne i edycja łacińsko-polska*, oprac. P. Kras, T. Gałużka OP, A. Poznański, Lublin 2017, s. 123-141.

Gałużka Tomasz OP, Kaczmarek Krzysztof, *Fratres apud Sanctam Crucem. Z badań nad dziejami dominikanów w Brzegu*, Poznań 2018.

Gałużka Tomasz OP, *Podział dominikańskich okręgów klasztornych na Kujawach w połowie XIV wieku. Studium dokumentu prowincjała Ludolfa z 1517 r.*, „Roczniki Historyczne”, 80 (2014) s. 111-132.

Gałużka Tomasz OP, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne w strukturach polskiej prowincji dominikanów XIV stulecia. Nowe ujęcie w świetle nowych źródeł*, „Roczniki Historyczne”, 78 (2012) s. 191-211.

Gałużka Tomasz OP, *Tomista inkwizytorem. Jan Schwenkenfeld OP i proces beginek świdnickich w 332 roku*, w: *Felix indiget amicis. Studia z dziejów kultury duchowej i intelektualnej średniowiecza ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Ożogowi*, red. W. Świeboda, M. Zdanek, Kraków 2016, s. 15-42.

- Goliński Mateusz, *Okręg (Weichbild) świdnicki w I. połowie XV wieku*, w: *Atlas Historyczny Miast Polskich*, t. 4. (Śląsk), z. 5. (Świdnica), red. R. Eysymontt, M. Goliński, Wrocław 2008, s. 23-25.
- Goliński Mateusz, *Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy*, cz. 1-2, Wrocław 2000-2003.
- Greblin Martin, *Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz*, Beslau 1908.
- Handbuch der historischen Stätten. Schlesien*, hrsg. von H. Weczerka, Stuttgart 1977.
- Jureczko Andrzej, *Bołko I – książę jaworsko-świdnicki*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Historyczne”, 59 (1977) z. 8, s. 37-48.
- Kaczmarek Krzysztof, *Der Dominikanerklosterkreis Brzeg (Brieg) im 16. Jahrhundert. Versuch einer Rekonstruktion*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 115 (2021) s. 149-174.
- Kaczmarek Krzysztof, *Konwent dominikanów wrocławskich w późnym średniowieczu*, Wrocław-Poznań 2008.
- Kaczmarek Krzysztof, *Praktyki kwestarskie dominikanów z klasztoru w Brzegu*, „Roczniki Humanistyczne”, 87 (2021) s. 107-145.
- Kaczmarek Krzysztof, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005.
- Karst Dominik, *Ceramika z klasztoru dominikanów w Świdnicy*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” 51, 2009, s. 269-279.
- Kielar Paweł, *Jana Sartorisa Itinerarium s. Thomae*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 7 (1969) nr 2, s. 271-276.
- Kielar Paweł, *Klasztory dominikańskie na Śląsku w czasie reformacji*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 553-586.
- Kielar Paweł, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV wieku*, „Studia Philosophiae Christianae”, 5 (1969) nr 1, s. 304-318.
- Kłoczowski Jerzy, *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII-XIV wieku*, Lublin 1956.
- Kłoczowski Jerzy, *Dominikanie prowincji polskiej w wiekach średnich i ich okręgi klasztorne*, w: *Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych*, red. W. Brojer, Warszawa 2000, s. 55-62.
- Kłoczowski Jerzy, *Klosterkreise in der polnischen Dominikanerprovinz im Mittelalter*, w: *Vita religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag*, hrsg. von F.J. Felten, N. Jaspert, unter Mitarbeit von S. Haarländer, Berlin 1999, s. 533-542.
- Kłoczowski Jerzy, *Okręgi klasztorne w polskiej prowincji dominikańskiej w średniowieczu*, w: tegoż, *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów*, Poznań 2008, s. 179-186.
- Kłoczowski Jerzy, *Przyczynek do problemu zaplecza społecznego klasztoru dominikańskiego w Polsce średniowiecznej*, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 467-473.
- Kłoczowski Jerzy, *Średniowieczne okręgi klasztorne dominikanów mazowieckich*, w: *Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1997, s. 149-154.
- Knie Johan Georg, *Alphabetisch-statistisch Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der königl. Preuß. Provinz Schlesien*, Breslau 1845.

- Kopietz Johann Athanasius, *Das Franziskaner Kloster zu „Unser Lieben Frauen im Walde” in Schweidnitz*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, 15 (1881) s. 480-500; 16 (1882) s. 137-149.
- Kosmann Johann Wilhelm Andreas, *Die Geschichte der Stadt Schweidnitz. Ein Lesebuch für mittlere Jugend*, Breslau 1786.
- Kotelko Stanisław, *Świdnica w średniowieczu (od początków miasta do r. 1526)*, „Rocznik Świdnicki”, (1992) s. 5-43.
- Kotelko Stanisław, *Świdnica w średniowieczu. Cz. II. Społeczeństwo – kultura – życie*, „Rocznik Świdnicki”, (1993) s. 11-38.
- Kubicki Rafał, *Działalność dominikanów kontraty pruskiej na pograniczu polsko-krzyżackim. Okręg klasztorny konwentu w Toruniu w XV w.*, w: *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie (II)*, Włocławek-Brodnica 2007, s. 373-387.
- Lec Zdzisław, *Historia zakonu jezuitów w Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, (1990/1991) s. 5-32.
- Lec Zdzisław, *Zarys życia klasztornego w Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, (1992) s. 63-75.
- Mann Theo Johannes, *Geschichte der Stadt Schweidnitz. Ein Gang durch 700 Jahre deutscher Kultur in Schlesien*, Reutlingen 1985.
- Mazur Zygmunt, *Powstanie i działalność inkwizycji dominikańskiej na Śląsku w XIV w.*, „Nasza Przyszłość”, 39 (1972) s. 181-192.
- Mazur Zygmunt, *Przyczynki do historii klasztoru dominikańskiego w Lewinie Brzeskim*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia XIX”, 126 (1970) s. 121-132.
- Medyńska-Gulij Beata, *Mapy księstw świdnickiego, jaworskiego i legnickiego z II połowy XVII wieku Fryderyka Khünoviusa*, Wrocław 2002.
- Nowotny Sobiesław, *Kościół średniowiecznej Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, 27 (1999) s. 12-55.
- Pierścionek-Wolbach Barbara, *Zarys dziejów budowy dawnego klasztoru dominikanów w Ząbkowicach Śląskich*, „Architectus”, (2006) nr 1 (19), s. 67-72.
- Pobóg-Lenartowicz Anna, *Kontakty dominikanów śląskich z otoczeniem zewnętrznym w średniowieczu i na początku czasów nowożytnych*, w: *Kościół w społeczeństwie w Czechach i Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smołucha, Kraków 2020, s. 205-218.
- Pobóg-Lenartowicz Anna, *Początki śląskich klasztorów dominikańskich w świetle źródeł przechowywanych w archiwach czeskich i morawskich*, w: *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226-2013. W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, red. D. Galewski, W. Kucharski, M.L. Wójcik, Wrocław 2015, s. 11-23.
- Pobóg-Lenartowicz Anna, *Psy Pana, czyli rzecz o dominikanach z opolskiej Górki*, Opole 2020.
- Proces beginek świdnickich. Studia historyczne i edycja łacińsko-polska*, oprac. P. Kras, T. Gałuszka OP, A. Poznański, Lublin 2017.
- Radler Lucas, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz im Mittelalter*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, 27 (1969) s. 53-72.
- Radler Lucas, *Das Franziskanerkloster zu Schweidnitz in der Neuzeit*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, 28 (1970) s. 50-77.
- Radler Lucas, *Die Tor-und Wehrkirchen der Stadt Schweidnitz*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, 37 (1979) s. 227-249.
- Schmidt Friedrich Julius, *Geschichte der Stadt Schweidnitz*, Schweidnitz 1846.
- Schubert Heinrich, *Bilder aus der Geschichte der Stadt Schweidnitz*, Schweidnitz 1911.
- Skoczyński Michał, *Contrata Masovia. Dominikanie na Mazowszu od XIII do XVI wieku*, Poznań 2019.

- Skoczyński Michał, *Dominikański klasztor św. Mikołaja w Sochaczewie w XIII-XIX wieku*, Sochaczew 2014.
- Stelmach Roman, *Uposażenie klasztorów dominikanów na Śląsku w średniowieczu w świetle zachowanych dokumentów*, w: *Święty Jacek Odrowąż i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 467-481.
- Stolarczyk Tomasz, *Uposażenie klasztoru dominikanów w Łęczycy do końca XV w.*, w: *Inter oeconomiam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*, red. W. Długokęcki, T. Gałuszka, R. Kubicki, A. Zajchowska, Kraków 2011, s. 397-398.
- Szczygieł Sylwia, *Początki dominikanów we Wrocławiu*, w: *Błogosławiony Czesław patron Wrocławia*, t. 1, *Średniowiecze i czasy nowożytne*, red. M. Derwich, Wrocław-Warszawa 2006, s. 31-41.
- Szymański Jan, *Johannes Swenkenfeldt – inquisitor et martyr*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 58 (2003) nr 1, s. 1-17.
- Szymański Jan, *Wybrane aspekty działalności inkwizycji w czternastowiecznej Świdnicy*, „Rocznik Świdnicki”, 37 (2009) s. 54-67.
- Świdnica. *Zarys monografii miasta*, red. W. Korta, Wrocław-Świdnica 1995.
- Turek Jakub, *Spory dominikanów prowincji polskiej z duchowieństwem diecezjalnym w okresie od XIII do XV wieku*, „Przegląd Tomistyczny”, 15 (2009) s. 397-430.
- Wąs Gabriela, *Franciszkanie-obszewanci na Śląsku w średniowieczu. Zarys historii*, w: *Bernardyni na Śląsku w późnym średniowieczu*, red. J. Kostowski, Wrocław 2005, s. 21-50.
- Wąs Gabriela, *Klasztory franciszkańskie w miastach śląskich i górnośląskich XIII-XVI wieku*, Wrocław 2000.
- Werner Wilhelm, *Das Dominikaner-Kloster zum Heiligen Kreuz in Franckenstein Schl. Einn Beitrag zur Geschichte der Evangelischen Stadtpfarrkirche*, Franckenstein in Schlesien 1926.
- Wiszewski Przemysław, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego. Życie klasztorne w XIII-pierwszej ćwierci XVI w.*, Świdnica-Jawor [bez daty wydania]. *Z kancelarii XVI-wiecznych miast śląskich. Edycje źródeł ze Strzegomia, Świdnicy i Wrocławia*, red. M. Goliński, Łódź-Wrocław 2016.
- Zawadzka Krystyna, *Biblioteki klasztorne dominikanów na Śląsku (1239-1810)*, Wrocław 1999.

OKRĘG KLASZTORU DOMINIKANÓW W ŚWIDNICY W XVI WIEKU

Streszczenie

Klasztor Dominikanów pw. Świętego Krzyża w Świdnicy powstał pod koniec XIII wieku. W okresie poprzedzającym reformację bracia działali aktywnie zarówno na terenie miasta, jak i w jego okolicy. Dokładny zasięg ich wpływów był dotąd nieznan; wiadomo było tylko, że w bezpośrednim sąsiedztwie klasztoru świdnickiego znajdowało się kilka innych domów zakonnych braci kaznodziejów (Wrocław, Brzeg, Ząbkowice, Legnica). Wypowiedzianą przed wielu laty przez Jerzego Kłoczowskiego opinię, iż nie da się wyznaczyć dokładnych

granic okręgów klasztornych śląskich dominikanów, można zweryfikować dzięki informacjom z księgi rachunkowej konwentu w Świdnicy, która została założona w latach 30. XVI wieku przez jego ówczesnego przeora, brata Jerzego Leopoldiego. Do księgi tej został wpisany wykaz miejscowości, w których świdniccy dominikanie prowadzili kwestę, a także spis ośrodków, w których pod ich patronatem działały konfraternie różańcowe. Naniesienie na mapę tych miejscowości pozwoliło wyznaczyć granice okręgu klasztoru Krzyża Świętego. Terytorium tego okręgu było rozległe: na osi północ-południe jego średnica sięgała około 60 km, zaś na linii wschód-zachód przekraczała 70 km. Uwzględniając położenie klasztoru świdnickiego wobec innych fundacji dominikańskich na Śląsku oraz wyniki wcześniejszych badań nad okręgiem klasztoru Braci Kaznodziejów w Brzegu, można wyznaczyć dokładny zasięg okręgów klasztornych w Świdnicy, Ząbkowicach oraz Brzegu, a także przybliżony przebieg granic okręgów klasztorów z Wrocławia oraz Legnicy. Prezentowane w artykule wyniki badań mają istotne znaczenie dla studiów nad działalnością dominikanów z kontraty śląskiej u schyłku średniowiecza i pozwalają wyznaczyć granice duszpasterskiego oraz ekonomicznego oddziaływania poszczególnych konwentów.

Słowa kluczowe: Śląsk; Świdnica; dominikanie; mendykanci; klasztor; XVI wiek